

ÚJ MÓDSZEREK A JAPÁN TISZTELETI NYELV OKTATÁSÁBAN

BEVEZETÉS

A tiszteleti nyelv és a szakmai kommunikáció

A Külkereskedelmi Főiskolán a szaknyelvoktatás elengedhetetlen része a szakmai kommunikáció oktatása. A szakma ismeretéhez, a szakmában való nyelvi jártassághoz szorosan hozzátartozik az üzleti, tárgyalási szituációkban való megfelelő viselkedés, az udvariassági, tiszteleti szabályok precíz betartása. Különösen fontos ismernünk a tárgyalópartner kommunikációs szokásait, ha az illető egy a mienktől gyökeresen eltérő kultúrkörből származik. Nem elég csak ismernünk ezeket a szokásokat, tudnunk kell rá megfelelően reagálni is. Az oktatás során többnyire ez a kritikus pont, mert sok esetben az oktató megismertette hallgatóit az eltérő kommunikációs szokásokkal, azt tudottnak veszi. Holott, bár az elsajátítás folyamán a hallgató az információkat elraktározza, passzívan, „elvileg” tudja is a dolgot, mikor szituációba kerül, mégis ezt a tudást a régebbi, az alapkultúra szokásrendszere felülírja, és az idegennyelvű megszólalást nem követi a hozzátartozó nyelvi és nem nyelvi viselkedés (HIDASI - SZÉKÁCS - SATO: 1999).

A Külkereskedelmi Főiskolán immár 15. éve folyik japán nyelvoktatás. A szaknyelv oktatás során a szakmai kommunikáció kérdésköre, problematikája megkerülhetetlen. A japánok tárgyalási stratégiájáról, üzleti viselkedéséről, a japánokkal való szakmai kommunikációról jelentős szakirodalom áll rendelkezésünkre magyarul is (HALL: 1988, HIDASI: 1997, 1998), de ennek nyelvi aspektusa, oktatás-módszertana kevésbé feldolgozott. A japán nyelvben a mindennapi nyelvhasználat is megköveteli a tiszteleti struktúra alkalmazását. Ennek elmulasztása, nem megfelelő használata kommunikációs félreértésekhez, kölcsönös elégedetlenséghez vezethet (HIDASI: 1995). Ugyanakkor a szakmai kommunikációban maga az üzlet eredményessége, a tárgyalás sikere múlhat a tiszteleti nyelv pontos használatán.

A továbbiakban ezt a témát járjuk körül elméleti és gyakorlati síkon egyaránt.

1. A TISZTELETISÉGRŐL

1.1. Tiszteletiség – társadalom – kommunikáció

A társadalmi együttélés során az adott társadalmak tagozódása, rétegződése szerint a kommunikáció minden formájában – valamilyen szinten – jelen volt és van a tiszteleti megnyilvánulás. Ennek mértéke és megjelenési módja szigorúan kötődik az aktuális társadalmi berendezkedéshez, az adott nemzet, népesség kultúrájához, lelki habitusához, történelmi tapasztalatához. Elég a nagy forradalmak egyszerűsítő nyelvi változásokat is hozó hatására gondolnunk (pl. a nagy francia forradalom általános

* BGF KKKF Keleti Nyelvek Tanszéke, főiskolai docens

KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 9.

tegeződése, mint az egyenlőség megnyilvánulása), vagy felidézünk a II. világháború előtti hierarchikus magyar megszólítási rendszer (nagyságos, méltóságos, kegyelmes) radikális leegyszerűsödését a háború utáni időszakban, mely szintén a nyelvi demokratizálódás jegyében alakulhatott ki.

A tiszteletiség társas viszonyt feltételez tiszteletet adó és kapó fél között, és lehet kölcsönös is a tiszteleti viszony. A tiszteletadás módja, mélysége, strukturáltsága koronként és társadalmanként változik, a társadalmi berendezkedésen kívül a kor irányadó filozófiai eszméinek, uralkodó vallásának (vallásainak) függvényében. A tiszteletadás módját (gesztusait, szóhasználatát, viselkedésrendszerét) kodifikálhatja az uralkodó nomenklatúra, szabályozhatják írásban, ugyanakkor elterjedése főképp szokásjogon alapszik. Betartását, megsértését koronként változó szigorral, intenzitással ellenőrzik, esetleg megtorolják. (Irodalmi példaként FAZEKAS Lúdas Matyiját hozhatnánk fel:

Annyival inkább, mert minden süvegelte

személyét,

Csak Matyinak volt fenn egyedül a főre valója.

Kérde az úr: „Ki ezen lúdak gazdája?”

„Magam la!”

Így szólott nagy nyers-nyakason Matyi.

„Ejnye, gazember!”

Nem tudod itt ki az úr? majd emberségre

tanítlak!

Hol vagyon a süveged,...

(A megtorlás módját már ismerjük.)

A tiszteletadás aktusa, mely kommunikatív aktus, kifejeződhet nyelvi és nem nyelvi eszközökkel egyaránt. A nem nyelvi eszközök között találjuk a gesztusokat, a viselkedést, az öltözködést. A gesztusokhoz tartozik például az üdvözléskor megszokott kézfogás vagy meghajlás, a biccentés esetleg a kalapemelés. A viselkedés körébe tartozik a hellyel kínálás, az ajtónál előre engedés gesztusa. Ugyanígy az öltöny - nyakkendő, vagy a sötét kosztüm viselése is tiszteletet fejezhet ki. A nem nyelvi (nem-verbális) kifejezési módok sok esetben verbális kíséret nélkül fordulnak elő, más esetekben viszont a tiszteleti gesztusokat, a tiszteleti viselkedést nyelvi megnyilatkozás is erősítheti.

1.2. A tiszteleti nyelvről

A tiszteletiség a nyelvben lexikai és grammatikai síkon egyaránt megnyilvánulhat. Grammatikai szintű a beszédszint megválasztása (a magyar nyelv esetében ez a tegeződés, magázódás, „tetszikezés” szintje), az adott szinten belül az eltérő lexika (maga, kend, ön) használata erősítő, kiegészítő szerepet kap. A szint megválasztás egyben behatárolja a nyelv használójának mozgásterét is, vagyis az adott szinten belül a ragozási és egyéb kötöttségeket be kell tartani. Szerves része a hangzó nyelvi megnyilvánulásnak (így a tiszteletiséget kifejezőnek is) a hangerősség, az intonáció, a hangintenzitás. A hanglejtéssel, hangerősséggel, hangdinamikával kifejeződő érzelmi töltés más-más kicsengést adhat ugyanannak a mondatnak. Megváltoztathatja a mondat tiszteleti fokát, és egyben kultúrspecifikus is, mivel az egyes kultúrákban eltérő az a hangerő, ill. hangdinamikai küszöb, mely még tiszteletteljesnek minősül. (A távol-keleti kultúrákban a heves érzelemnyilvánítás eleve illetlen.)

1.3. A tiszteletiség szerepe a japán nyelvben

A japán társadalom hagyományosan igen nagy figyelmet fordít a korban, rangban idősebbek megbecsülésére. Ez a szemlélet a konfucianizmusra vezethető vissza, mely máig meghatározó szerepet hordoz az alapértékek közvetítésében. A konfucianus eszmék az ősök, az idős személyek feltétlen tiszteletére tanítanak, és e tiszteletnek bonyolult nyelvi megnyilvánulási formái vannak. Ezen felül a japán társadalom erősen hierarchizált, vertikális szerkezetéből következően a japánok közötti kommunikációt az alá- és fölérendeltségi viszony maximális figyelembe vétele is jellemzi (KUME: 1992). A

kommunikációban részt vevőket a társadalomban (a munkahelyi, családi hierarchiában) elfoglalt helyük, koruk és nemük szerint más-más tiszteleti forma, nyelvi kifejezési mód illeti meg. További szempont a tiszteleti kifejezések alkalmazásában a kommunikáló felek egymáshoz való viszonya, vagyis, hogy ismerik-e egymást, és ha igen, milyen fokú az ismeretség.

A bonyolult, sokrétű nyelvi eszköztár lehetővé teszi, hogy a japán beszélő a kommunikáció során, kifejezetten a tiszteleti nyelv eszközeinek segítségével, a hallgató számára világossá tegye az adott szituációban elfoglalt helyzetét (alá-, fölérendeltségét), a hallgatóhoz való viszonyát, kapcsolatát a beszélgetés tárgyával, sőt kora, és sokszor neme is tükröződjön nyelvhasználatában. Ez a nyelvi rendszer azonban (szemben a magyar tiszteleti kifejezési móddal) relatív rendszer, melyben a tényezők legkisebb változása is a tiszteleti nyelvi formák használatának változását okozhatja.

A japán nyelvben, melyben nincs személyragozás, a tiszteleti formák segítenek megfejtetni, azt, hogy ki beszél kivel, továbbá, hogy a beszélő felek milyen viszonyban lehetnek egymással, illetve avval akiről (vagy amiről) beszélnek.

2. A TISZTELETI NYELV RENDSZERE A JAPÁN NYELVBEN

A távol-keleti kommunikáció egyik legnehezebben átlátható és elsajátítható része a tiszteletiség bonyolult szövedékű rendszere. A társadalmi helyzetet, a hierarchiában betöltött pozíciót, a kort, néha a nemet is pontosan kifejező nyelvi rendszert a japán nyelvben *keigo*-nak nevezik. A *keigo* precíz használata nem csak a japánul tanuló külföldieknek okoz problémát, a japánok maguk is megküzdnek vele. A *keigo* rendszere mind az írott, mind a beszélt nyelvet átszövi, bár ha ez lehetséges, az írott nyelv kötöttségei e tekintetben még szigorúbbak, kodifikáltabbak.

A *keigo* szisztémájának rendszerbe foglalására mind a nyelvtudomány kutatói, mind a nyelvtan-könyvek pragmatikus oldalról közelítő szerzői számos kísérletet tettek. A megközelítés módjától, funkciójától függően többféle kategorizálást, felosztást használnak. Igen világos S. MARTIN rendszere, ő megszólítási és referencia tengelyről beszél, vagyis arról, hogy a tiszteleti kifejezésrendszer mind a megszólítottat (akivel beszélnek), mind azt, akiről beszélnek, megilleti (MARTIN: 1975). Más felosztás vertikális és horizontális szintet különböztet meg (általában a tankönyvek is ezt kedvelik), melyben a vertikális felosztás a kor, a rang, a szituáció függvényében változó beszédmódot, míg a horizontális szint a beszélők egymáshoz való viszonya szerinti nyelvhasználatot jelenti. A beszélők egymáshoz való viszonyuk szerint belső illetve külső csoportot alkotnak. A belső (*uchi*) körhöz, csoporthoz *én* tartozom, és a *családom, rokonságom, barátaim*, vagyis mindazok, akik hozzám tartoznak, akikért – bizonyos szinten – felelősséggel tartozom. A külső (*soto*) kört a többiek alkotják, akikkel kapcsolatba kerülök. A belső kör fogalma ugyanakkor tágítható, például a munkahely belső közössége ugyanolyan hierarchiát alkothat, mint a család. Ez az *uchi/soto* rendszer tehát, merőben eltérően az euro-amerikai kultúrákban megszokott *én/többiek* felosztástól, az egyén és szoros rokoni – ismerősi körének, vagy az egyén és vállalatának, vállalati közösségének egységét hangsúlyozza (mindenki mással szemben), és ezt szigorú nyelvi megkötésekkel erősíti. Konkrét példát véve, a fiú otthon, a családi hierarchiában elfoglalt helye szerint *otoosan* „édesapám” megszólítással illeti apját, míg az iskolában tanára kérdésére válaszolva már más, szerényebb (alázatosabb) kifejezést kell használnia, mely a *chichi* „apa”; ugyanakkor, ha ő érdeklődik valaki más apja után, ismét az *otoosan* kifejezés a pontos. Tehát, mivel a családon belül mindenki *uchi*, így a tiszteleti viszonyban csak a vertikális felosztás, a kor (illetve a rang, a nem) számít, míg az iskolában a tanárhoz viszonyítva a fiú egy másik körbe (*soto*) tartozik az apjával együtt (fiúnak *uchi*), miközben fennáll a tanár és diák közötti (vertikális) pozíció különbség is. A japán tiszteleti nyelv relatív volta ezen a példán jól érzékelhető. A tiszteletet, amint ezt az iménti példán láthattuk, nem csak a tiszteleti forma használatával érzékeltethetjük, hanem a szerény (alázatos) formák alkalmazásával is. A magam (és enyéim) háttérbe helyezésével, lealacsonyításával mintegy előtérbe kerül, felemelkedik az, akit tisztelettel szeretnénk illetni.

KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 9.

Az igeragozás, a nyelvtani szerkezetek adta lehetőségekkel, a lexika tiszteleti, ill. szerény formáinak alkalmazásával, „adagolásával” válik lehetővé, hogy a kommunikáló felek nyelvhasználatukkal pontosan tükrözzék attól függően változó pozíciójukat, hogy éppen kivel, milyen szituációban kommunikálnak. (Néhány különösen fontos ige három párhuzamos – szerény, semleges és tiszteleti – alakkal is rendelkezik. Ilyen például a „mond” ige, melynek semleges attitűdöt kifejező alakja a *iu* „mond”, szerény formája a *moosu* „bátorkodom mondani”, míg tiszteleti formája az *ossharu* „méltóztatik mondani” forma.)

Ahogy az iménti példa szerint a tiszteleti és szerény formák mellett semleges formát is találunk a lexikában, úgy a mondat egésze is lehet semleges vagy udvarias stílusú. A semleges (más elnevezéssel egyszerű) és az udvarias stílus (vagyis a rövid alakok, ill. a *desu*, *masu* formák) használata a tiszteleti – szerény kifejezések alkalmazásától részben független. Egy adott mondat tiszteletinek minősülhet akár semleges, akár udvarias a stílusa. Igaz ez fordítva is, vagyis az udvarias stílus magában még nem fejez ki tiszteletiséget (OKUTSU: 1995: 146-151. pp.). A stílus megválasztása a hallgató iránti megbecsülésre utal, de egyben van bizonyos fokú nemek szerinti megkülönböztető jellege is, mivel a nők jóval gyakrabban használnak udvarias stílust, mint a férfiak. A beszédstílus milyensége függ még a horizontális viszonytól, azaz a belső körbe tartozástól, a bizalmassági foktól. Otthon, baráti körben a férfiak és a nők is ritkábban beszélnek udvarias stílusban.

A japán nyelv szociolingvisztikai kutatásai feltárták, hogy a beszélők által alkalmazott tiszteleti fok megválasztásában szerepet kap egy eddig figyelmen kívül hagyott tényező: a beszélő személyének önbecsülése, presztízse. A felmérés ugyanis kimutatta, hogy ugyanabban a kontextusban, ugyanolyan korú és társadalmi rangú nő közül a nagyobb múlttal rendelkező, előkelőbb környékről való, jobb családból származó hölgyek használtak magasabb presztízssű tiszteleti nyelvet (OGINO: 1983).

3. A JAPÁN TISZTELETI NYELV OKTATÁSÁRÓL

3.1. Előzmények

A *keigo* rendszerének bonyolultsága arra kényszeríti a japán nyelvet oktatót, hogy a rendelkezésére álló oktatási idő, és a kitűzött oktatási cél függvényében alaposan meggondolja: a *keigo* mely részét, milyen szinten tanítja meg hallgatóinak. A másik problémát az időzítés kérdése jelenti, azaz érdeemes-e kezdő szinten a *keigo*val foglalkoznunk.

Az egyszerű és az udvarias stílus különbségét már teljesen kezdő szinten elsajátítják a hallgatók, és általánosan az udvarias stílus használatára ösztönözzük őket. Így nem sérthetnek meg senkit. Ugyanakkor a tiszteleti nyelv használata nélküli udvarias (*desu*, *masu*) stílusú beszédmód egyfajta „steril” nyelvhasználatot eredményez. Ez a tipikusan külföldiekre jellemző japán nyelvhasználat azért hat sterilnek, mert pontosan a viszonyok tükröződése hiányzik belőle. A nyelvoktatás során mégis ez a kiindulópont, mert bármennyire semleges, kilúgozott is, érthető a japánok számára. Ha érthető, akkor vajon mi szüksége van egy külföldinek arra, hogy elmélyedjen a *keigo* bonyolult rendszerében? Két lényeges tényező teszi szükségessé a *keigo* ismeretét. Az egyik az, hogy az a japánul tanuló külföldi, aki egy valódi japánnal kerül kommunikatív szituációba, soha nem fog a japán fél szájából csak udvarias stílusban előadott, steril mondatokat hallani. A japán fél mindig a helyzetnek megfelelő tiszteleti formát választ, és ezt a hallgatónak meg kell értenie a további kommunikáció érdekében. Akkor talán elég is lenne a *keigo* passzív ismerete is. Csakhogy, és ez a másik tényező, az a japán, aki egy külföldit hall kicsit is elfogadható szinten (összefüggő mondatokban) japánul beszélni, az egyszerűen magától értetődőnek tartja, hogy az illető a *keigo* elemi szabályaival tisztában van. Ezért, ha nem megfelelő udvariassági szinten szólnak hozzá, megsértődik. Így van ez annak ellenére, hogy tudják, milyen nehéz a *keigo* pontos alkalmazása. Egy bizonyos *keigo* minimumot tehát mindenképpen ismerni kell.

3.2. A keigo oktatása

Régebben, a kezdő japán nyelvkönyvek a kötet vége felé, általában egy fejezetet szentelve a témának, érintőlegesen foglalkoztak a *keigo*val. Szinte kizárólag leíró, nyelvtan-központú tankönyvek voltak ezek. A 80-as évek közepétől, végétől a kommunikáció-központú tankönyvek megjelenésével megváltozott a helyzet, a mindennapi élet szituációi jelennek meg a tankönyvek lapjain, és a párbeszédese részekben fellelhetőek a rang és kor szerinti nyelvhasználatbeli különbségek. A tankönyvek által ábrázolt helyzetek a tiszteleti nyelv szempontjából alapvetően a tanár - diák viszonyra, a családon belüli, illetve a család és a kívülálló közötti viszonyra, és a diákok közötti viszonyra épülnek. Részletesen foglalkoznak a bemutatás, bemutatkozás kérdésével, a család-elnevezésekkel (külső, belső), a *yari - morai* 'adni - kapni' szerkezet egyszerű / udvarias formáival (mely tiszteleti funkciókat is hordoz). A tankönyvek nyújtotta lehetőségek ugyanakkor behatároltak, hiszen a diák - tanár viszonyon kívül más szituációkban is fel kell találja magát a nyelvet tanuló. Vagy például a diákok közötti viszony ábrázolásában is a legtöbb tankönyv a külföldi diák - japán diák dialógusokat részesíti előnyben, bár ez messze nem olyan (közvetlen), mint a japán fiatalok egymás közötti diskurzusa.

3.3. Új módszerek

Az új módszerek kialakítása azt célozta, hogy a japánul tanuló a *keigo* relatív rendszerében a saját helyzetének felismerésére képes legyen, az alá-fölérendeltségben elfoglalt helyére, mondandója tárgyának helyzetére figyelni tudjon. Lehetőség szerint az elsajátított tiszteleti kifejezések, ragozások, szerény formák mellett, legyen tisztában a kommunikációs, viselkedési szabályokkal is.

Mindezek elérésére a tiszteleti, szerény kifejezések, ragozások megtanítása mellett bővíteni kell a nyelvi szituációk sorát, amellyel a nyelvtanuló találkozik. Erőteljes hangsúlyt kapnak a szimulációs játékok, melyben az egyes szituációkat (éttermi rendelés, telefonos helyfoglalás, repülőtéri vendégvárás stb.) el kell játszani, és ugyanakkor memorizálni is kell (SATO - SZÉKÁCS: 1992). A *keigo* tanulása során a memoriter jelentős szerepet kap, mert a tiszteleti kifejezések az adott szituáción belül nem változnak (pl. a pincértől mindig ugyanúgy rendelék, mégha mindig mást is), és a betanult, jól rögzített szöveg a kritikus helyzetben (pl. éttermi szituáció) előjön, felidéződik. A begyakorolt helyzetekhez tartozó szöveg ismerete segíti a nyelvtanulót az ismeretlen szituációban való tájékozódásban is. A szimulációs játékok módot adnak arra is, hogy a tanulók megismerjék a tiszteleti hierarchia gesztusrendszerét, kommunikációs formáit (gondoljunk a verbális visszajelzésekre, mely a japán nyelvben köztudottan jóval gyakoribb, mint az európai nyelvekben, és hiánya udvariatlan, sőt félreértésekhez vezethet). Az eljátszatás és a szöveg memorizálás mellett a harmadik fontos módszer a tudatosítás, vagyis az adott szituációban alkalmazott tiszteleti vagy szerény forma használatának indoklása, magyarázata, esetleg ütköztetése a magyar nyelvi formákkal.

3.4. Gyakorlati alkalmazás

A szociolingvisztikai kutatások eredményeit egyékszik felhasználni a The Nihongo Journal című japán nyelvoktatás-módszertani folyóirat, mely egyszerre szól a japán nyelvet tanuló külföldiekhez, és az őket oktató tanárokhoz. Az 1988 óta havonta megjelenő folyóiratban helyt kapnak a külföldieknek legtöbb gondot okozó nyelvtani és kommunikációs témakörök. Az egyes témákat folytatásokban közlik, majd később kiadják könyv alakban is. Érintik az írás, a nyelvtan, a hallás-értés, az olvasás megjelenyi problematikus kérdését, és új megközelítéssel, kommunikáció központú hozzáállással elemzik az adott témákat.

1999 áprilisától a szerkesztőség a tiszteletiség nyelvét választotta vizsgálódása tárgyául. Már a sorozatcím is mutatja, új megvilágításba került ez a nehezen oktatható kérdéskör: *Keigo for Every Situation*, vagy a japán cím, mely még beszédesebb: *Bamen betsu, tsukatte oboeru keigo* (Tiszteleti nyelv szituációról szituációra, avagy alkalmazva tanuljuk a tiszteleti nyelvet). Az immár 7 részből álló

KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 9.

sorozat szerzője, KANEKO HIROYUKI a legegyszerűbb szituációkból kiindulva vizsgálja a *keigo* szükséges alkalmazását. Ilyen szituáció a látogatás, az útba igazítás, a telefonálás, a hely (asztal) foglalás, időpont kérés, vagy az, amikor elhívunk valakit egy rendezvényre, amikor tudakozódunk valamilyen feladat, munka elvégzésének módja felől, vagy ellent kell mondanunk valakinek. Ezúttal tekintsük át ez utóbbi kérdést.

A japán nyelvben, melyben a határozott visszautasítás mindenkor kerülendő, külön művészet el- lenkező véleményünket úgy kifejtteni, hogy az ne legyen sértő, de ne is sikkadjon el az eltérő véle- ménny. KANEKO bemutat egy kétszereplős szituációt, mely ez esetben egy vállalatnál játszódik. A sze- replők: **Donald** a külföldi alkalmazott, aki fél éve dolgozik a vállalatnál és **Tanaka**, az osztályvezető (ő japán). Kettejük között párbeszéd zajlik, melyben **Tanaka** bejelenti **Donald**nak, hogy úgy döntött, a jövő hónaptól egy héten kétszer felváltva bejárnak reggelente takarítani azok, akik még nincsenek egy éve a vállalatnál. Így **Donald** is, még egy fél évig. **Donald** nem ért egyet a dologgal, de sehogyan sem tudja ellenvéleményét ügyesen kifejtteni. A párbeszéd végén, pontokba szedve összefoglalja a szerző, mi okozza a problémát, **Donald** mely nyelvi fordulatai (miért) nem voltak alkalmasak az adott szituá- cióban ellenvéleményének kifejtésére. (Hozzá kell tennünk, hogy minden, amit **Donald** mond, nyelv- tanilag kifogástalan.) A következő lépésben **Donald** végighallgat egy megbeszélést az osztályvezető és a japán alkalmazottak között. Így a szerző bemutathatja, hogyan mond ellent hasonló szituációban a japán alkalmazott, vagyis hogyan viselkedik, milyen kifejezésekkel él. A két párbeszéd után a szerző összefoglalja az ellenvélemény kifejtésének szabályait. (1) Végighallgatom a másikat. (2) Elismétlem a hallottakat, hogy jelezzem, értettem az elhangzottakat. (3) Jelzem, hogy mely pontig tudok egyetérte- ni. (4) Ellentétes kötésszóval bevezetve utalok arra, hogy inentől kezdve más a véleményem. (5) In- doklom a véleményemet. (6) Szerény formát alkalmazok, és ennek erősítésére az „úgy vélem” *to omoimasu* kifejezést használom.

Vagyis az ellenvélemény kifejtésének vannak dramaturgiai és nyelvi fogásai egyaránt. Az előbbi ismeretének hiánya önmagában is okozhat kommunikációs félreértést. Az átlag európai, vagy amerikai beszélőnek eszébe sem jut, hogy pontról pontra meg kellene ismételnie az elhangzottakat, vagy jelez- ni, mi az, ami elfogadható számára, és csak ezután kifejtteni ellenvéleményét. A nyelvi fogásokhoz az adott szituációnak megfelelő tiszteleti kifejezések alkalmazása tartozik, vagyis a szerény, illetve a bizonytalan, esetleg a visszakérdező formák, melyek elveszik az ellent mondás élett.

A továbbiakban két feladatot mutat be az eddigiek gyakorlására. Az egyik megegyezik a tárgyalt szituációval (vagyis ismétlés jellegű), míg a másik egy új szituációt ad meg, az előző szereplőkkel (beosztott és főnöke). A két feladathoz kulcsszavakat ad meg. A továbbiakban pontokba szedve össze- foglalja a szerző azokat a tudnivalókat, melynek segítségével a japánt mint idegen nyelvet használók is ki tudják fejteni ellenvéleményüket.

- (1) Ahhoz, hogy ne sértsük meg beszélgető partnerünk büszkeségét, használjunk először olyan kifeje- zéseket
 - (a) mellyel udvariasan előre jelezzük, hogy problémánk van. *Osoreirimasu ga* „bátorkodom...”,
 - (b) mellyel udvariasan kifejezzük azt, hogy értjük amit mond, de... *Osshrukoto wa wakarimasu ga...* „értem, amit ön mond, de...”.
- (2) A mondat végi kifejezéseknél a bizonytalanságot is kifejező formát és a tagadva kérdezést kombi- nálva alkalmazzuk: *dewanai deshoka* „nemde?”.
- (3) Az ellenvéleményünket határozottan indokoljuk meg. (Ez a kitétel azért nagyon érdekes, mert eddig a pontig mindenben a határozatlanság volt a követendő.)
- (4) Javaslatunkat udvarias köntösbe bújtatva ismertessük: *...tahoga yoroshiino dewa naideshoka* „nem lenne szerencsésebb, ha...”.

A szerző végül lehetőséget ad *Donald*nak, hogy újra találkozzon főnökével egy munka utáni iszogatás keretei között, és ott (immár az ellesett fogások segítségével) kifejtse ellenvéleményét. A párbeszéd, mely ezúttal *Donald* részéről is japános és pontos, feleletválasztós teszt formájában jelenik meg. Tehát a *Donald* szövegéből hiányzó részeket a négy-négy megadott válaszból kell az olvasónak (tanulónak) kiválasztania.

Az ismertetett szituáció-elemzéses módszer a legújabb, és valószínűleg a leghatékonyabb megközelítési módja ennek a nehéz témakörnek. Rávezeti a nyelvtanulót a problémára az ismerős hibák, konfliktushelyzetek bemutatásával. Ugyanakkor a téma helyes levezetésével óriási segítséget nyújt, mert nem bízza a megoldást kizárólag a tanár nyelvi kompetenciájára.

4. A TISZTELETI NYELV JÖVŐJE

A huszadik század végi japán nyelvi változások (a nyelvvédők szerint deformálódások) és a fiatalok nyelvhasználata a társadalmi viszonyok, az emberi kapcsolatok megváltozására utalnak. A *keigo* esetében a tiszteleti kifejezések helyett alkalmazott szerény forma arra az egyszerűsítő eljárásra utal, amely a tiszteleti személyt közvetlenül kívánja megtisztelni a szerény formát alkalmazva (kiemelve a tiszteleti környezetből), és ezáltal hibás forma keletkezik. Ugyanez az egyszerűsítő tendencia áll amögött is, hogy a referencia tengely nem kapja meg a tiszteletet. Nem az számít már, hogy kiről beszél az illető, csak az, hogy kivel beszél (vagyis a hallgató). Ez a folyamat bizonyos mértékben közelítést jelent az európai nyelvekhez (SHIMAMORI: 1999). Bár tendenciájukban a nyelvi változások arra utalnak, hogy a bonyolult *keigo* rendszer egyszerűsödni fog, a nyelvoktatás ezt még nem veheti figyelembe.

IRODALOM

- HALL, E. T., HALL, M. R.: Hidden Differences: Doing Business with the Japanese. Anchor Books. New York. Double Day, 1988.
- HALL, E. T., HALL, M. R.: Comprendre les Japonais. Édition Seuil, 1990.
- HIDAS J.: Communication Gaps Between Euro-American and Japanese speakers, Külkereskedelmi Főiskolai Füzetek, No 4. Bp., Külkereskedelmi Főiskola, 1995.
- HIDAS J.: Crosscultural Differences in User's Expectations. In: Japán nyelvi dimenziók. Külkereskedelmi Főiskola (1999). 99-101.p.
- HIDAS J.: On the Pragmatic Approach in the Teaching of Japanese. In: Japán nyelvi dimenziók. Külkereskedelmi Főiskola (1999). 91-96.p.
- HIDAS J., SATO, N., SZÉKÁCS A.: Nihongo kyoiku to bunka (A japán nyelv oktatása és a kultúra) Association of Japanese Language Teachers in Europe (AJE), Párizs. 72-78.p., 1998.
- KISS SÁNDORNÉ SZÉKELY I.: Japán nyelvtani összefoglaló. Tárogató Kiadó, Budapest, 1998.
- KUME T.: Intercultural Friction „Decision-Making”. In: Intercultural Communication Studies No 5. Kanda University, 1992.
- MARTIN, S. R.: A beszéd szintjei Japánban és Koreában. In: (szerk. Pap, Szépe) Társadalom és nyelv, Budapest 339-358.p., 1975.
- OGINO T.: Difference in honorific Usage between the „Yamanote” Uptown and Traditional „Shitamachi” Downtown District in Tokyo. In: Gengo Kenkyu 84, 45-76.p., 1983.

KÜLKERESKEDELMI FŐISKOLAI FÜZETEK, 9.

- OKUTSU K.: Bevezetés a japán nyelvtanba. (Ford. Hidasi Judit) In: Keleti Füzetek, Külkereskedelmi Főiskola, 1995.
- SATO N., SZÉKÁCS A.: Szimulációs játékok a japán nyelvoktatásban. In: „20 éves a Külkereskedelmi Főiskola”. Külkereskedelmi Főiskola, 1992.
- SHIMAMORI R.: 21seiki no nihongo to nihongokyoiku (A XXI. századi japán nyelv és nyelvoktatás). Európai Japán Tanárok Konferenciája, Köln, 1999.
- SILLE I.: Illem, etikett, protokoll. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.
- SZÉKÁCS A.: A társadalom, a kultúra és az onomatopoiák kapcsolata a japán nyelvben. In: A nyelv mint szellemi és gazdasági tőke. VIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia, Szombathely 271-276.p., 1999.